

Wrocław, 28 stycznia 2022 r.

dr hab. inż. Anna Kowalska, prof. UEW

Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Sebastiana Kubali

***pod tytułem: „Wpływ globalizacji i Wspólnej Polityki Rolnej na zróżnicowanie cen na
rynkach surowców rolnych w Polsce”***

promotor: Prof. zw. dr hab. Krzysztof Firlej

1. Ocena zasadności tematu rozprawy

Akcesja Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku istotnie przyczyniła się do zmian społeczno-ekonomicznych, jakie zaszły w produkcji oraz handlu produktami rolno-spożywczymi. Zniesienie ograniczeń w handlu z krajami należącymi do Wspólnoty oraz zmiany w formie wspierania rolnictwa oraz obszarów wiejskich przyczyniły się do wyznaczenia nowych ram oraz zasad funkcjonowania krajowego rynku rolnego.

Bez wątplenia ceny należą do czynników istotnie wpływających na konkurencyjność nie tylko poszczególnych produktów, ale również przedsiębiorstw, rynków oraz całych gospodarek. W przypadku polskiego rolnictwa ważnym aspektem jego konkurencyjności są ceny oferowane gospodarstwom rolnym za dostarczone do skupu produkty rolne. Ceny produktów rolnych, podobnie jak ceny wszystkich produktów oferowanych w państwach o gospodarce wolnorynkowej, ulegają zmianom a ich gwałtowność oraz nieprzewidywalność powoduje, że ekonomiści mają problem z ich prognozowaniem, nawet w krótkich okresach czasu.

Recenzowana rozprawa podejmuje problematykę wpływu globalizacji i Wspólnej Polityki Rolnej na zróżnicowanie cen na rynkach surowców rolnych w Polsce. Zagadnienia podejmowane w dysertacji koncentrują się głównie na cenach surowców rolnych w Polsce oraz poszukiwaniu determinant, które je różnicują. W tym kontekście jako ważne, z teoretycznego i praktycznego punktu widzenia, należy ocenić zagadnienie dotyczące aspektów różnicowania cen na rynkach surowców rolnych a także identyfikacji, klasyfikacji oraz oceny czynników wpływających na ich wysokość.

Podjęte w rozprawie zagadnienie jest znaczące z punktu widzenia jego aktualności i ważności naukowej, ale również dla praktyki gospodarczej. Omawiana problematyka jest

niezwykle złożona, objęto bowiem badaniem rynki surowców rolnych w Polsce, które następnie odniesiono do wybranych krajów Unii Europejskiej. Ocenie poddano zmiany, jakie zaszły w latach 2005 - 2019 w funkcjonowaniu wybranych rynków surowców rolnych pochodzenia roślinnego oraz zwierzęcego. Omówione rynki porównano z rynkami dwóch najważniejszych, z punktu widzenia skali produkcji rolnej, krajów tj. Francji i Niemiec. W pracy dokonano również oceny wpływu globalizacji oraz Wspólnej Polityki Rolnej na ceny surowców rolnych. Dokonano tego poprzez m.in. zbadanie współczynników korelacji pomiędzy czynnikami je kształtującymi oraz modelowanie zależności przyczynowych.

Uważam wybrany przez mgr Sebastiana Kubalę problem naukowy i obszar badawczy za interesujący i ambitny, a zaprezentowana do recenzji praca doktorska wskazuje na dobre rozeznanie Doktoranta w determinantach wpływających na różnicowanie cen skupu produktów rolnych na wybranych rynkach w Polsce oraz bardzo dobre przygotowanie metodyczne, zwłaszcza w zakresie ekonometrii, do omawianego zagadnienia.

2. Ocena formalnej strony pracy

Praca liczy 304 strony i w jej ramach wydzielono: wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie, spisy oraz aneksy. Strukturę pracy generalnie oceniam pozytywnie, zwłaszcza, że ułożenie kolejności omawianych zagadnień było niewątpliwie zadaniem trudnym, gdyż są to kwestie w dużym stopniu subiektywne. Niewątpliwie Autorowi to się udało. Recenzowana rozprawa posiada standardowy układ, w którym występuje wstęp, następnie dwa rozdziały odnoszące się do teoretycznych aspektów zróżnicowania cen na rynkach surowców rolnych (rozdział 1) oraz czynników kształtujących zróżnicowanie cen na tych rynkach (rozdział 2). Rozdziały te stanowią solidną podstawę do badań empirycznych, do których metodykę szczegółowo omówiono w rozdziale 3, natomiast wyniki zaprezentowano w rozdziałach 4 i 5. Ogólnie układ pracy jest uporządkowany, logiczny i spójny w zakresie struktury, głównie z punktu widzenia kolejności poruszanych problemów. Autor swobodnie przechodzi od zagadnień teoretycznych do części badawczej oraz od kwestii ogólnych do szczegółowych. W rozdziale metodycznym (rozdział 3) Autor omawia szczegółowo, wykorzystane częściowo w rozdziałach empirycznych, metody badawcze oceniając zasadność ich zastosowania, ale również wskazując ich zalety, wady oraz niedoskonałości. Właściwie zachowane są proporcje między częścią teoretyczną, metodyczną i empiryczną rozprawy. Pracę kończy podsumowanie, w którym Autor odnosi się do postawionych w pracy celów oraz weryfikuje hipotezy.

Mam jednak uwagi do struktury pracy, które dotyczą wstępu i treści rozdziału 3. Autor niepotrzebnie w rozdziale 3 powiela niektóre informacje zawarte we wstępie, a dotyczące celów

pracy oraz postawionych hipotez. Jeśli Autor zdecydował się poinformować o celach pracy i postawionych hipotezach we wstępie, powinien zrezygnować z ich powtarzania w rozdziale metodycznym. Można też było pominąć te informacje we wstępie skupiając się w nim tylko na ogólnym wprowadzeniu i uzasadnieniu wyboru tematu, a cele i hipotezy zaprezentować w rozdziale metodycznym. Jednak wtedy warto by było ten rozdział umieścić jako pierwszy, bo niektóre cele i hipotezy odnoszą się do zagadnień zawartych w dwóch pierwszych rozdziałach. W tym przypadku bardzo wskazane byłoby zastosowanie zasady, która mówi, że dane zagadnienie porusza się w pracy tylko raz, ale wyczerpująco. Zwłaszcza, że Autor powraca do celów i hipotez ponownie (czyli po raz 3) w zakończeniu. W tej sytuacji można uznać to za uzasadnione, gdyż pozwala w spójny sposób argumentować weryfikację postawionych w pracy hipotez.

Zastosowana terminologia, przejrzystość tekstu i rozdziałów pracy nie budzą większych zastrzeżeń. Generalnie poprawnie przygotowano odwołania do źródeł i ich spis. Należy jednak zwrócić uwagę na brak jednolitości przy powołaniu na literaturę. W wielu źródłach literaturowych zamieszczonych w przypisach dolnych brakuje stron (ma to miejsce m.in. na stronach: 6, 23 - 25, 28, 43 - 45, 48, 54, 59, 83, 105 - 106, 109 - 111, 125, 129, 132 - 134, 137, 175, 187, 193, 202, 249). Powołanie na źródło literaturowe powinno być precyzyjne, aby osoba czytająca mogła znaleźć te informacje w danej publikacji. Brakuje też tego w opisie niektórych źródeł pod rysunkami i tabelami np.:

- źródło pod tabelą 1 (s. 61) podpisano jako „opracowanie własne”. W tabeli zamieszczono podział funkcji cen wg różnych autorów. W takiej sytuacji jako źródło warto byłoby podać publikację, z których korzystano podczas opracowywania tej tabeli. Podane w ten sposób dane źródłowe uniemożliwiają czytelnikowi dotarcie do tych publikacji;
- Autor powołuje się w niektórych przypadkach na dane zawarte we wcześniejszych tabelach i rysunkach, zamiast odnieść się do danych źródłowych, np. „opracowanie własne na podstawie danych z tabel: 26 - 28”, gdzie w tabeli 26 - 28 podane jest: „źródło: opracowanie własne”, nie podano na podstawie jakich danych wyliczono te statystyki; Takie sytuacje mają miejsce w źródłach pod rysunkami 38, 40, 43, 46-48 itd.;
- zamieszczanie w źródłach np. dane GUS, Eurostat, ITC, MATIF, CBOT, <https://data.worldbank.org> itp.” to trochę za mało. Ma to miejsce zarówno w przypisach do rysunków, jak i tabel (m.in. rys. 11, 14 -15, 17, 50, 52, 57-63, 67 oraz tab. 4, 14 -18, 20 - 22, 47 - 48).

Zdarza się, że Autor powołuje się na jeden rysunek dwa razy (m.in. rys. 1 s.15 i 17; rys.16 s.73 i 74; rys.32 s. 123). W niektórych przypadkach powołanie następuje w znacznej odległości

od omawianego rysunku (rys.3 s. 23 i 143; rys. 28 s. 109 i 144). Jeśli już Autor chce powołać się na rysunek lub tabelę, która już wcześniej była omówiona byłoby dobrze, aby podał przy tym powołaniu stronę, gdzie można znaleźć dany rysunek lub tabelę. Nie umieszczenie takiej informacji zmusza osobę czytającą do wertowania całej pracy w poszukiwaniu danego rysunku lub tabeli. Nie umniejsza to oczywiście wartości treści merytorycznych, jednak należałoby zwrócić na to uwagę przy ewentualnej publikacji opracowania w formie monografii.

Wszystkie spisy są wykonane poprawnie. Należy podkreślić, że tekst w mojej opinii został przygotowany starannie pod względem językowym i redakcyjnym. Jednak mimo to w opracowaniu odnotowano tego rodzaju usterki, m.in. na stronach: 8 - 10, 21 - 22, 25 - 26, 30, 32, 35 - 37, 39 - 40, 42 - 43, 57, 59, 62, 77 - 78, 80 - 81, 86, 97 - 100, 118, 123, 124, 132-133, 137, 152, 156, 206, 238, 242, 253, 256.

Jednostki na osiach wykresów powinny być zaokrąglane do tys. lub mln, dzięki temu wykresy są bardziej czytelne (takie sytuacje są na rys.: 11, 18, 36 - 44, 46 - 48). Również nie jest wskazane podawanie na osiach wartości do dwóch lub więcej miejsc po przecinku, zwłaszcza, gdy po przecinku są tylko zera (m.in. rys.: 17, 26, 27, 29, 49, 51, 53-57, 63). Wszystkie wykresy powinny być tak samo zaprezentowane, jednostki zarówno na osiach, jak i w tytule. Brakuje tych jednostek albo na osi, albo w opisie, albo zarówno w jednym, jak i w drugim miejscu (m.in. na rys.: 11, 14, 17 - 18, 20, 26, 29, 36 - 48, 58, 60, 63, 67).

3. Ocena wykorzystanego piśmiennictwa

Autor przeprowadził bardzo szerokie studia literaturowe, dające dobrą podstawę do prowadzonych rozważań i badań. Wykorzystano łącznie 363 pozycje literaturowe, na które złożyły się publikacje książkowe i artykuły naukowe dotyczące poruszanej w pracy problematyki. 27,3% (99 pozycji) to źródła obcojęzyczne. Ponadto Autor korzystał z 16 źródeł internetowych, z czego 7 to źródła zagraniczne. Wykorzystane podczas pisania pracy pozycje są aktualne, zróżnicowane oraz odnoszą się do analizowanych przez Autora problemów i dotyczą wszystkich głównych kwestii omawianych w pracy.

4. Ocena zastosowanej koncepcji badawczej – cele i hipotezy badawcze oraz metodyka prowadzonych badań

Głównym celem recenzowanej dysertacji była „ocena wpływu globalizacji oraz prowadzonej Wspólnej Polityki Rolnej na zróżnicowanie kształtowania się cen na poszczególnych rynkach surowców rolnych w Polsce”, która została dodatkowo wzbogacona

porównaniem osiągniętych wyników z największymi producentami rolnymi Unii Europejskiej, tj. Francją oraz Niemcami.

W pracy zostało ponadto sformułowanych 6 celów szczegółowych (cząstkowych):

1. *„Rozpoznanie stanu wiedzy na temat teoretycznych aspektów zróżnicowania cen skupu na rynkach surowców rolnych.*
2. *Identyfikacja oraz klasyfikacja czynników o charakterze wewnętrznym oraz zewnętrznym wpływających na zróżnicowanie poziomu cen skupu na rynkach surowców rolnych.*
3. *Rozpoznanie stanu wiedzy na temat podstawowych metod badawczych czynników kształtujących ceny skupu surowców rolnych.*
4. *Identyfikacja cech charakterystycznych rynków surowców rolnych w Polsce oraz w wybranych krajach Unii Europejskiej we współczesnej gospodarce.*
5. *Zbadanie związków przyczynowych warunkujących amplitudy wahań cenowych skupu surowców rolnych w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej.*
6. *Przeprowadzenie badania porównawczego stopnia wpływu globalizacji oraz Wspólnej Polityki Rolnej na ceny skupu surowców rolnych w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej.*”

Mam wątpliwości co do celu piątego i szóstego. Celem nie może być przeprowadzenie badań. Na podstawie badań uzyskuje się jakieś wyniki i to one są istotne, czyli określenie przyczyn wahań cen, czy określenie wpływu..... Te cele nie są za dobrze sformułowane, chociaż istota pozostaje taka sama.

W rozprawie przyjęto hipotezę główną w następującej postaci: *„Ceny skupu surowców rolnych zależą od czynników zewnętrznych oraz wewnętrznych, niemniej wpływ globalizacji oraz Wspólnej Polityki Rolnej jest większy aniżeli czynników związanych z wewnętrznym funkcjonowaniem państwa”* oraz cztery hipotezy pomocnicze:

- *„Jednym z decydujących czynników kształtującym krajowe ceny skupu surowców rolnych pochodzenia roślinnego i zwierzęcego w Polsce są ceny tych surowców na rynku niemieckim.*
- *Pomiędzy krajowymi rynkami rolnymi pochodzenia roślinnego a zwierzęcego występuje zróżnicowanie determinant kształtujących ceny skupu surowców rolnych.*
- *Na rynkach polskich obserwowalne są inne czynniki kształtujące ceny skupu surowców rolnych aniżeli na rynkach francuskich i niemieckich.*
- *Poszczególne ceny skupu surowców rolnych charakteryzują się podobnym wpływem procesów globalizacji i funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej w ich kształtowaniu.*”

Hipoteza 4 cząstkowa jest również niepoprawnie sformułowana językowo, powinno być „na ich kształtowanie”.

Cel główny oraz cele szczegółowe, podobnie jak hipoteza główna i hipotezy pomocnicze nie budzą większych wątpliwości, poza wyżej wymienionymi. Wskazują na zamierzenia doktoranta dotyczące prowadzonych badań i ich planowane efekty.

W dysertacji zastosowano szereg właściwie dobranych i zaawansowanych metod oraz technik badawczych. Prowadzony w pracy proces badawczy był zgodny z ustalonymi zasadami oraz procedurami, zachowana została również jego należyta staranność i rzetelność. W pracy dokonano w szczególności:

- analizy korelacji liniowej Pearsona w celu weryfikacji współzależności między poziomem cen skupu surowców rolnych a potencjalnymi zmiennymi wyjaśniającymi ich wpływ. W celu zbadania stacjonarności przyjętych zmiennych a cenami skupu surowców rolnych dla wybranych krajów wykonano test KPSS (z opóźnieniem wynoszącym 2);
- modelowania zależności przyczynowych w oparciu o metodę pojemności integralnej Hellwiga, która pozwoliła na weryfikację wyboru potencjalnych zmiennych. Dla modeli wyjaśniających ceny skupu poszczególnych surowców wyliczono m.in. średnią arytmetyczną zmiennej zależnej, sumę kwadratów reszt, współczynnik determinacji R-kwadrat, statystykę Durбина-Watsona, błąd standardowy reszt, skorygowany R-kwadrat oraz wartość p dla testu F. Przeprowadzono też szereg testów tj.:
 - test Doornika-Hansena na normalność rozkładu reszt;
 - test Breuscha-Godfrey'a w celu sprawdzenia autokorelacji i ewentualnej modyfikacji zmiennych;
 - test White'a w celu sprawdzenia heteroskedastyczności;
 - test VIF w celu sprawdzenia współliniowości zmiennych;
 - test Ramsey'a RESET w celu zbadania poprawności funkcyjnej modelu.

Powyższe modele, analizy i testy były wykonane na podstawie danych z wielu źródeł wtórnych. Autor m.in. analizował dane ze źródeł krajowych, tj. Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa, raportów Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB (m.in. Analizy Rynkowe w tym rynki: zbóż, mięsa, mleka, cukru oraz rzepaku), jak również ze światowych i europejskich baz danych tj.: EUROSTAT, FAOSTAT, OECD, ITC, USDA.

Wykorzystane w rozprawie doktorskiej metody badawcze uważam za właściwe. Doktorant swobodnie się nimi posługuje, co świadczy o jego dużej wiedzy w tym zakresie. Wysoko oceniam ich usystematyzowanie w postaci rysunków 34 i 35 zamieszczonych na

stronach 151 - 152. Na uwagę zasługuje także rzetelny i usystematyzowany przegląd literatury przedmiotu oraz wykorzystanie wielu różnorodnych źródeł danych wtórnych.

Właściwie uzasadniając podjęte decyzje, Autor skoncentrował się na ocenie wpływu na analizowane rynki wybranych czynników ekonomicznych odnoszących się do globalizacji, WPR oraz wynikających z wewnętrznego funkcjonowania państwa, do których zaliczył:

- średnie ceny otwarcia ropy brent,
- Produkt Krajowy Brutto,
- eksport i import analizowanych surowców rolnych,
- średnie ceny notowań wybranych surowców rolnych na giełdach MATIF, CBOT,
- ceny skupu analizowanych surowców rolnych w wybranych krajach oraz regionach,
- produkcję analizowanych surowców rolnych.

5. Ocena omówienia wyników badań, ocena merytoryczna i ważniejsze uwagi szczegółowe

We wstępie Autor przedstawił zarys problematyki pracy, cel główny oraz sześć celów szczegółowych, a także hipotezę główną oraz cztery hipotezy cząstkowe. Wstęp został przygotowany właściwie.

W pierwszym rozdziale pracy pt. „*Teoretyczne aspekty zróżnicowania cen na rynkach surowców rolnych*” Autor omówił ewolucję koncepcji cen w teorii ekonomii, przywołując w swoich rozważaniach m.in. badaczy szkół: austriackiej, lozańskiej i neoklasycznej. Zaprezentował także teoretyczne aspekty związane z kształtowaniem się cen we współczesnej gospodarce, zwracając uwagę m.in. na cenę, jako istotny atrybut rynku oraz wpływ mechanizmów rynkowych na jej poziom. W końcowej części rozdziału Autor scharakteryzował ceny skupu surowców rolnych, jako kategorię ekonomiczną, omawiając m.in. rolę cen surowców rolnych w łańcuchu żywnościowym, ich zmienność w wyniku podejmowanych decyzji produkcyjnych oraz funkcje, jakie pełnią w gospodarce światowej. Rozważania te zostały napisane z wykorzystaniem szerokiego przeglądu aktualnej literatury przedmiotu, ale także źródeł mających już obecnie charakter historyczny. Pierwszy rozdział dysertacji umieszczony jest na stronach 11- 64 ocenianej pracy.

Rozdział drugi, podobnie jak pierwszy, ma charakter teoretyczny. Głównym jego celem było określenie czynników kształtujących zróżnicowanie cen na rynkach surowców rolnych. Omówiono rolę, jaką pełni proces globalizacji w sektorze rolnictwa. Zobrazowano znaczenie procesów globalizacji oraz Wspólnej Polityki Rolnej na rynkach rolnych. Dokonano identyfikacji oraz klasyfikacji czynników, które kształtują ceny skupu surowców rolnych.

Kolejny trzeci rozdział, o charakterze głównie metodologicznym, zawiera opis zamierzeń Autora dotyczących analizowanych w empirycznej części pracy zagadnień i założeń. Zawarto w nim ponownie cele pracy i hipotezy badawcze. Zaprezentowano również schemat prowadzonych badań. Znaczną część tego rozdziału oceniam bardzo dobrze, jedyna uwaga dotyczy powtórzenia celów i hipotez badawczych, które były już omówione we wstępie. Kolejność omawianych zagadnień w tym rozdziale uważam za logiczną a zaprezentowany tekst jest właściwie i precyzyjnie sformułowany. Autor odnosi się również w tym rozdziale do Analiz Rynkowych opracowywanych przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - PIB, wymieniając m.in. rynek baraniny, rynek wieprzowiny, rynek wołowiny oraz rynek drobiu. Instytut nie wydaje osobnych analiz dotyczących tych rynków. Rynek wieprzowiny, wołowiny i baraniny był wydawany jako „Rynek mięsa”, a rynek drobiu analizowany jest w opracowaniu „Rynek drobiu i jaj”.

Pomimo powyższej uwagi uważam, że rozdział ten stanowi dobrą podstawę do rozważań prowadzonych w części empirycznej pracy.

Rozdział czwarty pt. *„Badanie rynków surowców rolnych w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej w dobie globalizacji”* ma charakter empiryczny i przeprowadzona została w nim analiza ilościowa. Przedstawiono w nim zmiany, jakie zachodzą w dobie globalizacji oraz funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej na poszczególnych rynkach surowców rolnych. Dokonane analizy skupiają się przede wszystkim na tendencjach, które występowały w funkcjonowaniu rynków rolnych, jak i w poziomie cen skupu surowców rolnych w latach 2005 - 2019. W rozdziale tym, dodatkowo, dokonano badania porównawczego między rozpatrywanymi rynkami rolnymi. W rozdziale czwartym brakuje jednak głębszej analizy tendencji występujących na omawianych rynkach rolnych pochodzenia zwierzęcego i roślinnego oraz wniosków. Przedstawione wykresy w większości są omówione bardzo pobieżnie, a przecież okres 15 lat, który był podstawą analizy, pozwala na wyciągnięcie wielu ciekawych wniosków. Zaprezentowane na rysunkach linie trendów aż „się proszą” o analizę. Reasumując, powyższy rozdział, pomimo powyższych uwag, oceniam dobrze. Jest on wartościowy z punktu widzenia realizacji tematu i celu pracy.

Rozdział piąty recenzowanej dysertacji, ma tytuł *„Znaczenie globalizacji i Wspólnej Polityki Rolnej w kształtowaniu cen na rynkach surowców rolnych w latach 2005-2019”* i podobnie jak rozdział czwarty, jest rozdziałem empirycznym. Autor dokonał w nim zbadania czynników, które kształtują poziom cen surowców rolnych w Polsce na tle dwóch największych producentów rolnych UE tj. Francji oraz Niemiec. Badania tego dokonano najpierw poprzez zbadanie zależności między cenami analizowanych surowców rolnych a czynnikami je

kształtującymi. Następnie zbudowano modele ekonometryczne, które pozwoliły na wskazanie zmiennych najlepiej wyjaśniających ich wpływ na poziom kształtowania się cen na rynkach surowców rolnych w analizowanych krajach. Rozdział piąty kończy badanie porównawcze czynników wpływających na ceny surowców rolnych na rozpatrywanych rynkach oraz krajach.

Uwagi szczegółowe

- Tytuły podrozdziałów 5.1.1 i 5.2.1. oraz 5.1.2 i 5.2.2 są identyczne. Wydaje się, że identyczne tytuły w różnych podrozdziałach nie są właściwe, gdyż powoduje to, że osoba czytająca może mieć odczucie że zawarte w nich treści są tożsame i powielane.
- Autor powołuje się na test Bresucha-Pagana (s. 233) którego nie analizował – zakładam, że to pomyłka w piśmiennictwie.
- Rysunki 64 - 66 – brakuje legendy odnoszącej się do informacji zawartych na tych rysunkach. Czytelnik musi się domyślać, co np. oznacza linia przerywana a co ciągła, podobna sytuacja dotyczy kolorów.

Reasumując, wartość merytoryczną tego rozdziału oceniam bardzo wysoko.

Ogólna uwaga dotyczy podsumowania zawartego na końcu rozdziałów 1, 2, 4 oraz 5. Jako sam pomysł zamieszczenia w takim podsumowaniu najważniejszych wniosków i przemyśleń uważam za słuszny i ciekawy, to jednak powtarzanie w nich co i w jakiej kolejności było zrobione w danym rozdziale jest zbyteczne i niepotrzebnie.

Pracę kończy „Zakończenie”, w którym Autor znowu, niepotrzebnie, odnosi się do celu pracy i omawia cele szczegółowe. Hipoteza główna i trzy hipotezy szczegółowe zostały zweryfikowane pozytywnie. Hipoteza czwarta o treści „*poszczególne ceny skupu surowców rolnych charakteryzują się podobnym wpływem procesów globalizacji i funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej w ich kształtowaniu*” została zweryfikowana negatywnie.

W mojej opinii podsumowanie znacznie zyskałoby na wyrazistości, gdyby Autor skoncentrował się w nim na weryfikacji postawionych w pracy hipotez oraz wnioskach, które wynikają z badań realizujących dany cel pracy, niż prezentacji w formie sprawozdania, co zrobiono w pracy. Zakładam, że przyjęta przez Autora forma wynikała z przyjętego stylu pisania części wnioskowej. Uważam, że w pracach naukowych istotną wartością jest zwięzłość i syntetyczne formułowanie myśli oraz koncentrowanie się na tym, co istotne dla analizowanego problemu. Kolejna uwaga dotyczy kolejności weryfikowania hipotez badawczych. Z uwagi na to, że hipotezy cząstkowe wynikają z hipotezy głównej, w zakończeniu powinno się najpierw zweryfikować hipotezy cząstkowe a dopiero na tej

podstawie odnieść się do hipotezy głównej. Również numeracja hipotez w zakończeniu powinna być identyczna jak we wstępie. Forma zaprezentowana przez Autora wprowadza niepotrzebny bałagan w numeracji. Ponadto w zakończeniu zabrakło mi konstatacji poczynionych w trakcie szczegółowych rozważań.

Reasumując, pomimo powyższych uwag stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr. Sebastiana Kubali stanowi interesujące studium teoretyczno-empiryczne z zakresu oceny wpływu globalizacji i Wspólnej Polityki Rolnej na zróżnicowanie cen na rynkach surowców rolnych w Polsce.

6. Możliwości praktycznego zastosowania uzyskanych wyników badań

Podjęte w pracy badania stanowią cenne źródło informacji zarówno dla badaczy, jak i praktyków, m.in. rolników, globalnych inwestorów. Zastosowane metody badawcze stanowią ważny element wzbogacający dotychczasowe możliwości analizy i oceny wybranych determinant oraz ich wpływu na ceny surowców rolnych. Wykazane w niniejszej pracy silne powiązania polskiego rynku z rynkami zagranicznymi sprawiają, iż zrozumienie mechanizmów kształtowania się cen skupu produktów rolnych na tych rynkach oraz obserwowanie czynników mających wpływ na ich poziom jest niezwykle istotne. W obecnych czasach trudna jest ocena przyszłych procesów zachodzących w gospodarce a rozważania teoretyczne i przeprowadzone badania empiryczne w pracy doktorskiej mogą stać się również istotnym przyczynkiem w lepszym rozumieniu zachodzących zjawisk gospodarczych oraz prognozowaniu tych cen w przyszłości. Uważam, że badania nad wskazywaniem determinant kształtujących ceny skupu produktów rolnych są jak najbardziej zasadne.

Zaproponowane w pracy rozwiązania mają w dużym stopniu charakter uniwersalny i można je wykorzystywać także do oceny zależności na innych rynkach.

7. Ocena oryginalności rozwiązania problemu naukowego

Podjęty problem naukowy, postawiony w opiniowanej pracy doktorskiej, odnosi się do czynników, które wpływają na kształtowanie cen skupu produktów rolnych na rynkach, na których w ostatnich latach zaobserwować można postępujące procesy globalizacji oraz integracji w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. W dotychczas prowadzonych badaniach brak wyraźnego rozróżnienia stopnia wpływu czynników: związanych z procesami globalizacji, wynikających z prowadzonej Wspólnej Polityki Rolnej oraz związanych z wewnętrznym funkcjonowaniem państwa na ceny skupu poszczególnych produktów rolnych. Na szczególne

uznanie zasługuje właściwie dobrane szeregu metod analizy statystycznej i ekonometrycznej do omawianej tematyki. Autor zbadał zależności między cenami analizowanych produktów rolnych a czynnikami je kształtującymi oraz zbudował modele ekonometryczne, które wskazały zmienne najlepiej wyjaśniające wpływ poszczególnych czynników na ceny skupu produktów rolnych w wybranych krajach Unii Europejskiej. Ich wpływ został następnie pozytywnie zweryfikowany. Rozwiązanie powyższego problemu naukowego można uznać za oryginalne.

Ocena końcowa pracy

Podsumowując stwierdzam, że oceniana dysertacja jest interesującym studium badawczym. Z zaprezentowanych analiz wyłania się dobrze udokumentowane, wartościowe z punktu widzenia teoretycznego, opracowanie o charakterze monograficznym. Zakres badań wymagał od Doktoranta bardzo dobrego przygotowania merytorycznego. Autor zrealizował założony cel dzięki bardzo dobrej znajomości przedmiotu badań, właściwie dobranym metodom badawczym, właściwemu doborowi źródeł literaturowych i statystycznych oraz solidnie wykonanej części empirycznej pracy. Praca posiada wysokie walory poznawcze i aplikacyjne. Wskazane wyżej uwagi mają częściowo charakter dyskusyjny i zasadniczo nie umniejszają wysokiej, ogólnej oceny dysertacji.

Opiniowana praca doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie ważnego problemu naukowego, świadczy o dużej wiedzy z ekonomii i z dyscyplin z nią powiązanych oraz o umiejętnościach niezbędnych do samodzielnego prowadzenia badań. Spełnia zatem wymagania stawiane rozprawom doktorskim zawarte w art. 13 Ustawy z dnia 14.03.2003 r. (Dz.U. 2003 r. numer 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami) o tytułach i stopniach naukowych. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie Pana magistra Sebastiana Kubali do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. inż. Anna Kowalska, prof. UEW

Anne Kowalska